

NAGY JÓZSEF főiskolai adjunktus:

AZ 1945-ÖS FÖLDREFORM HEVES MEGYÉBEN

1944 őszén a felszabadító Vörös Hadsereg csapásai alatt széthullott a magyar fasiszta államgépczet és lehetővé vált, hogy a magyar dolgozó nép önmaga döntsön sorsáról, s meginduljon a szabad, emberi élet útján. Pest alatt és a Dunántúlon még dörögtek a fegyverek, még folyt a fasiszta csapatok megsemmisítése, amikor a keleti országrészekén a kommunista párt kezdeményezésére megkezdődött a demokratikus erők összefogása, hogy minden antifasiszta, antiimperialista és antifeudális elemet tömörítsenek az ország nemzeti függetlenségének helyreállítására és a demokratikus államrend megteremtése érdekében.

A demokratikus államrend megteremtése az adott keretek között szükségszerűen egyet kellett hogy jelentsen a régen esedékes polgári demokratikus forradalom megvalósításával. A küszöbön álló polgári demokratikus forradalom egyik égető kérdése a földkérdés volt. A kialakuló demokratikus államhatalomnak feltétlenül meg kellett oldania az 1848 óta vajdó problémát és fel kellett osztani a parasztság között a feudális korból szomorú örökségként ittmaradt kapitalizálódott latifundiumokat.

A Magyar Kommunista Párt már a felszabadulás első napjaiban kidolgozta az ország újjáépítésére és felemelkedésére irányuló programját, s azt 1944 november 30-án nyilvánosságra is hozta. Ennek a programnak egyik fő kérdése a földosztás volt. A Magyar Kommunista Párt programját magáévá tette a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front is és ilyen szellemben adta ki első nyilatkozatát 1944 december 22-én az Ideiglenes Nemzeti Kormány is.

Az országnak mind a gazdasági, mind a politikai helyzete szükségessé és indokoltá tette a földreform azonnali keresztülvitelét. Bár az ország nyugati részén még folytak a harcok, az ország középső és keleti részén gondolni kellett a nép jövő évi kenyerére. Az ország egész gazdasági helyzetéhez hasonlóan azonban a mezőgazdaság is igen siralmas állapotban volt. A nagy harcok következtében az őszi szántó-vető munkák nagyrésze elmaradt, az állatállomány jelentős része pedig megsemmisült. Így volt ez a paraszti birtokon és a nagybirtokon egyaránt, a nagybirtokon azonban súlyosabb volt a helyzet, mert a parasztság pár holdját még csökkent igaerővel is jobban megtudta művelni, mint az 1 000, vagy 10 000 holdas nagybirtokokat. A legtöbb nagybirtok ezen-

kívül vezető nélkül maradt, tulajdonosaik, intézőik elmenekültek, s csupán a cselédség őrizte a megmaradt gazdaságot. Ilyen körülmények között tehát a paraszti kisárutermelés legalább annyira biztosította a lakosság ellátását, mint amennyire a nagybirtok tudta volna azt vállalni. A parasztságot azonban előbb érdekeltté kellett tenni a termelésben ahhoz, hogy támaszkodhassunk rá. Vissza kellett juttatni kezébe azt a földet, amit a földesúri önkény évszázadokkal előbb elrabolt őseitől.

A gazdasági okok mellett még sokkal sürgetőbbé tette a földosztás megvalósítását az ország politikai helyzete. A Vörös Hadsereg felszabadító harca lehetővé tette a magyar nép számára, hogy leszámoljon a félféudális nagybirtokkal, amely akadályozta az ország demokratikus átalakulását. A demokratikus fejlődésnek elengedhetetlen feltétele volt a munkás-parasztszövetség megvalósítása, ehhez viszont az első lépés a földosztáson keresztül vezetett. A Kommunista Párt, amely már az ellenforradalom rendszerében is küzdött a nagybirtokrendszer megszüntetéséért, a felszabadulás után elsőrendű feladatának tekintette a földosztás megvalósítását.

A nagybirtokrendszer Heves megyében is igen nagy súllyal nehezedett a dolgozó tömegek vállára. Az egri káptalan 67 ezer holdja, az érsekség 38 ezer holdja, a Károlyi-féle hitbizományi zárgondnokság és a többi kötött, vagy szabad nagybirtok még a földszerzés lehetőségét is elzárta a parasztság elől. Még a kapitalista nagybirtokrendszer hegemóniáját biztosító Horthy-rendszerben is Heves megye azon néhány megye közé tartozott, ahol a földbirtokok közötti aránytalanság igen erős volt.

A következő táblázat szemléletesen mutatja Heves megye birtokviszonyait 1935-ben: [1].

Kat. hold	A földbirtokok száma	%	A földbirtokok területe kh.	%
0— 5	59 398	78,0	84 288	13,0
5— 10	8 777	11,5	62 831	9,6
10— 50	6 994	9,2	130 176	20,1
50— 100	514	0,6	34 381	5,3
100— 500	479	0,6	100 854	15,5
500—1000	86	0,1	59 257	9,1
1000 holdon felül	47	—	177 757	27,4
Összesen:	76 291	100,0	649 424	100,0

Amint tehát a táblázatból kitűnik, a megye mezőgazdasági lakosságának 89,5 százalékát kitevő földmunkásság, szegény- és kisparasztság (0—10 holdig), a megye mezőgazdasági területének mindössze 22,6 százalékát mondhatta magáénak. Ugyanakkor százharminchárom 500 holdon felüli birtokos, akik a mezőgazdasági lakosságnak mindössze 0,1 százalékát képezték, a megye földterületének 36,5 százalékát birtokolták. Ez az aránytalanság még csak növekszik, ha a 100 holdon felüli birtokkategóriát hasonlítjuk össze a 0—10 holdig terjedő kategória arányaival. Ekkor azt látjuk, hogy a mezőgazdasági lakosság 0,7 százaléka a földterület 52 százalékát tartja a kezében.

A földbirtokmegoszlásnak ilyen mérvű aránytalansága csak Pest és Fejér megyékben volt nagyobb. A 0—5 holdig terjedő szegényparaszti kategória országos aránya 72,6 százalék volt, s ezt az arányt messze túlhaladta Heves megye. Ez a 0—5 holdig terjedő kategória ténylegesen azt jelentette, hogy az itt számon tartott 59 398 „birtokos” jelentős része 1—2 holddal rendelkező mezőgazdasági munkás volt. 100 katasztális holdnyi mezőgazdasági földterületen az 1930-as években átlag 67 törpebirtokos volt, ami valamivel több mint 2 holdas átlagnak felel meg [2]. Igaz ugyan, hogy a törpebirtokok száma az 1920-as, 30-as években emelkedett, ez azonban a valóságban a paraszti földek további osztódását, tehát a parasztság pauperizálódását jelentette. 1935-ben a megye mezőgazdasági lakosságának 49 százaléka már proletár volt [3].

A szegényparasztság helyzetének súlyosságát fokozta a viszonylagosan nagy népsűrűség is. Az egy négyzetkilométerre eső mezőgazdasági népsűrűség Heves megyében 72,8 volt [4]; ami ugyancsak hozzájárult a birtokelaprózódáshoz, a mezőgazdasági munkabérek lenyomásához, és jelentős munkástartaléksereg kialakulásához. A megyei birtokosság nem is igyekezett könnyíteni a szegényparasztság helyzetén. A 100 kat. holdnál nagyobb birtokok haszonbérbe adott területének mindössze 25,7 százaléka esik kishaszonbérletre, 74,3 százalékán 100 holdnál nagyobb bérletet létesítettek [5].

Kétségtelen, hogy elhelyezkedési nehézséget okozott az is, hogy a megye területének 26,8 százalékát erdő borítja, amely sokkal kevesebb munkáskezet igényel mint a mezőgazdaság [6]. A parasztság szegénységének és elnyomorodásának alapvető okát azonban természetesen nem a földrajzi, vagy természeti körülményekben kell keresnünk, hanem a kapitalista társadalmi rendszerben, amely sem falun, sem városban nem biztosított elegendő munkaalkalmat a dolgozó parasztság tömegei számára. Főleg a megye északi részén a Mátra hegyei közé beszorított, a nagybirtok fojtogató ölelésében vergődő szegényparasztság nem látott kiutat amerre menekülhetett volna nyomorúságos helyzetéből.

A földbirtok ilyen arányú megoszlása, s a parasztság ebből következő gazdasági helyzete nagyon is indokoltá tették, hogy a Heves megyei földnélküli és szegényparasztok kitörő lelkesedéssel fogadták a kommunista párt földreformtervezetét. Azok a megmozdulások, amelyek 1945 februárjában és márciusában zajlottak le Heves megye községeiben és városaiban jelentős mértékben forradalmi jelleget adtak a földreformnak. A földreformtörvény követelésében és magának a földosztásnak a lebonyolításában a parasztság olyan tömegei vettek részt, hogy ez több mint egy reform formai lebonyolítása.

A kommunista párt pétervásári taggyűlésén már február 10-e körül több mint 1000 ember követelte a földosztás azonnali megvalósítását, s követelésüket támogatták az egercsehi bányászok is [7]. 1945 március 4-én Egerben mintegy 3 500 ember előtt Kállai Gyula a Magyar Kommunista Párt központi kiküldöttje beszélt a földreform szükségességéről, amit a nagygyűlés tagjai lelkesen helyeseltek és határozatot fo-

gadtak el: „Szükséges a minden községben megalakulandó földigénylő bizottságok működése, mert a földosztások végrehajtását meggátolni akaró reakciós elemeket csak így lehet az útból félre-állítani és a rendelet kiadása után annak végrehajtását azonnal megkezdeni” [8]. Március 11-én Füzesabonyban és Makláron tartott a Kommunista Párt népgyűlést és mindkét helyen nagyszámú résztvevő követelte a földreform azonnali megvalósítását. Március 18-án Verpelét, Kistálya, Besenyőtelek, Tófalva, Vécs parasztsága követelte a földosztást. Április 1—2-án, a húsvéti ünnepeket felhasználva Recsken, Egercsehiben, Kálban tartott a kommunista párt népgyűlést. Recsken mintegy 1 500 fő előtt Csirmaz Dezső a kommunista párt megyei titkára mondott beszédet. Ezen a népgyűlésen megjelentek Parád, Bodony, Sirok, Tarnalelesz dolgozói is. A népgyűléseken mindenhol a földreformról volt szó.

A kommunista párt más területen is elősegítette a földreform mielőbbi megvalósítását. A megyei Nemzeti Bizottságban erős befolyása volt a kommunista pártnak. Maga a Nemzeti Bizottság elnöke is kommunista volt és a kommunisták álláspontját támogatták a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt képviselői is. Megyei viszonylatban azt látjuk, hogy azokban a községekben ahol erős Nemzeti Bizottság volt, vagyis a Nemzeti Bizottság kommunista, vagy baloldali befolyás alatt állt, a földreform előkészítése, a Községi Földigénylő Bizottságok megalakítása és magának a földreformnak a lebonyolítása gyorsan és helyesen történt meg.

Közvetlenül a földreformtörvény megjelenése után a megyei Nemzeti Bizottság „a Kommunista Párt egri szervezetének javaslatára határozatot fogadott el és körlevélben értesítette a megye összes Nemzeti Bizottságait a földigénylő bizottságok megalakításának szükségességéről” [9]. Ugyancsak a megyei Nemzeti Bizottság már március 3-án arra hívja fel Atány, Kömlő és Sarud Nemzeti Bizottságainak a figyelmét, hogy készítsenek tervezetet a községük határában elterülő szatmári püspöki birtok felosztására és megművelésére [10]. A mátradereskei Nemzeti Bizottság pedig már március 10-én arról értesíti a megyei Nemzeti Bizottságot, hogy a község határában lévő Károlyi-uradalomból földet oszt a község lakosságának [11].

1945 március 17-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés elfogadta a Magyar Kommunista Párt földreformtervezetét, s ezzel megkondította a halálharangot a magyar nagybirtokrendszer fölött. Március 17-e után nagy léptekkel indult meg a parasztság új honfoglalása. Pár napon belül megalakultak a Községi Földigénylő Bizottságok, megalakult a Megyei Földbirtokrendező Tanács és megkezdték a kisajátítandó földbirtokok és a földnélküliek összeírását. A hatvani Nemzeti Bizottság 1945 április 4-i jelentése világosan megmutatja a nép szerepét a földosztásban. Miután beszámolt arról, hogy folyik a birtokok és földigénylők összeírása megemlíti, hogy az „igénylők összeírására az igénylők felsőbbiskolás gyermekei, vagy más hozzátartozói maguk ingyenesen vállalkoztak” [12]. A nép tehát magáénak érezte a földosztás eszméjét és szervesen bekapcsolódott annak megvalósításába.

A földosztás eredményei mellett azonban negatívumok is mutatkoztak. Egyik negatívum az volt, hogy sok községben nem volt elegendő a kiosztásra váró földterület, s ez ellentétet okozott több község földigénylő bizottsága között. Ez is hozzájárult később ahhoz, hogy 1945 végén és 1946 elején a reakció a földosztás revízióját, új földosztást követelve burkolt támadást intézzen a földreform eredményei ellen. Így volt ez a báró Hatvany család Hatvan körüli uradalmain, amelyek nemcsak Hatvan, hanem Heréd, Boldog, Verseg és Kartal határában feküdtek s így ezek a községek is igényt tartottak rá, bár legigényjogosultabbak a birtokon élő gazdasági cselédek voltak [13]. A Megyei Földbirtokrendező Tanács utasította a hatvani Községi Földigénylő Bizottságot, hogy az említett községek földigénylő bizottságaival megbeszélve méltányosan folytassák le a földosztást.

A másik súlyos hiba, ami gátolta a földosztás gyors lebonyolítását, az volt, hogy csak a kommunista párt szervezetei érezték magukénak a földosztás eszméjét a többi pártok nem. A Magyar Kommunista Párt vezetői és megbízottai, munkások és parasztek állandóan járták a falvakat és segítettek a parasztságnak a földosztás lebonyolításában. Más pártok viszont legfeljebb közömbösen nézték a földosztást, sőt egyes pártok igyekeztek is gátolni annak gyors megvalósulását. Igyekeztek elhíttetni a földigénylőkkel, hogy a föld csak addig lesz az övék, amíg a volt birtokosok vissza nem térnek, ha pedig megváltozik a rendszer, mindazokat bebörtözzik, akik földet igényeltek. Bár a legtöbb helyen az ilyen híresztelésekkel nem érték célt, mégis rossz hatást gyakoroltak a parasztság egyes rétegeire. Dormádon pl. a jegyző úgy irányította a földigénylő bizottság működését, hogy éppen az a birtokos lett az elnöke, akinek a földjét fel kellett osztani. Így még a mezőgazdasági munkások egy részével is sikerült elhíttetni, hogy nem érdemes a földosztást megvalósítani, mert úgy sincs gazdasági felszerelésük, hanem jobb lesz, ha továbbra is a földbirtokosoknak dolgozzák meg a földet [14].

1945 április 3-án a maklári jegyzőről is megállapította a földrendező bizottság ellenőreinek a jelentése, hogy a „földreformmal kapcsolatosan semmiféle hasznavehető munkát nem végzett. Ugyancsak megállapítottuk, hogy az irodai munkaerőket teljesen értéktelen munkára használta fel. Mégpedig a földigényjogosultak összeírásával kapcsolatosan az összeíró tisztviselőnek semmiféle gyakorlati utasítást nem adott. Ebből kifolyólag ezen hivatalnok által végzett munka egyenlő a semmivel. A fent felsorolt sorozatos hibák miatt a földreformrendelet végrehajtása súlyos hátrányba tolódott el. Vagyis egyáltalán nem megkezdettnek tekinthető” [15]. Más községekben viszont a földigénylők maguk váltották le tisztségükről azokat, akikben nem bíztak meg. Visontán a Községi Földigénylő Bizottság elnöke és két tagja tagja volt a nyilas pártnak. A földigénylők népgyűlése ezért leváltotta őket és helyükbe demokratikus egyéneket választottak [16].

A földosztás megvalósításánál mindenhol előnyben részesítették azokat a dolgozókat, akik részt vettek a fasizmus elleni harcban. Sinks Béláné egri lakos házhelyigénylési kérelmét azzal támasztja alá, hogy

férje „a 2. Ukrán Hadsereg kötelékében dolgozó első vasútépítő magyar hadosztály állományában dolgozik” [17]. Szécsényi Ferenc leírja az adácsi Községi Földigénylő Bizottsághoz írt levelében, hogy „a földreform során 10 hold szántóföld juttatásban részesültem, mert az újjászületett demokratikus hadseregben harcoltam az ország felszabadításáért” [18]. A Borsod megyei Földhivatal pedig leiratban közli a besenyőtelki Községi Földigénylő Bizottsággal: „Az 51. honvéd visszamaradó különítmény parancsnokság névjegyzékében feltüntetett honvéd egyének kérelme minden körülmények között tárgyalandó, különös tekintettel arra, hogy nevezettek túlnyomó többsége a partizánmozgalomban résztvett, vagy önkéntes harcot vállalt a fasizmus elleni harcban” [19].

Gyürki Jánosné az egri Községi Földigénylő Bizottsághoz írt házhelyigénylési kérelmét így indokolja: „Semmiféle vagyonom nincs. Férjemet a Gestapo 1944 november 8-án a gyűjtőből Budapestről, ahol büntetését töltötte a többi politikai fogollyal együtt elszállította és az eddigi hírek szerint életét vesztette” [20]. A kérvény mellé a budapesti büntetőtörvényszék öttagú különtanácsának ítéletét másolatban csatolja. A törvényszék 6 oldalas indoklásban sorolja fel Gyürki János tevékenységét, mely egy illegális kommunista sejt létrehozására irányult.

Április elején végül ténylegesen is kezdetét vette a földosztás. A megyében először Mezőtárkányban verték le a karókat, amelyek örökre megszüntették a kapitalista nagybirtok uralmát a parasztság fölött [21]. Örömmámorban úszott a község éppúgy, mint az egész megye dolgozó parasztsága. A földosztás egyik szemtanúja a következőképpen írja le ezeket a boldog napokat: „Micsoda élet kezdődött! Piros és nemzetiszínű zászlók mindenfelé!” „Milyen mámoros öröm volt nézni, hogy mennyire otthonosan mozognak a parasztemberek a községházán, hogyan osztják el az urak földjét egymás között. Nem volt itt kapzsiság, vagy törekedés a többért. Jutott mindenkinek annyi, amennyit erejével birt és amennyiből bőségesen meg tud élni” [22].

Főleg a megye déli részén viharos gyorsasággal történt meg a földbirtokba vétel. A több ezer holdas egyházi, vagy világi birtokokat napok alatt megszállta a parasztság és mindörökre magáévé tette. A tiszafüredi határban 6 500 hold föld került szétosztásra 801 gazdasági cseléd között. Poroszlón 4 600 holdat, Sarudon 4 000 holdat osztottak fel [23]. Tiszánánán a szatmári püspökség birtokaiból 4 500 holdat, a helybeli 200 holdon felüli birtokból pedig mintegy 300 holdat sajátítottak ki. A 4 800 hold földből 1 100 hold árterület és erdő volt, ami állami kezelésbe ment át, a többi 3 700 holdat 625 tiszánánai földigénylő család között osztották szét [24]. Április 11-re a hevesi járás minden községe befejezte a földreform végrehajtását, április végére pedig lényegében az egész megyében lezárult a földosztás, bár az új birtokosok birtoklevelüket még nem kapták kézhez és még 1945-ben, sőt 1946 folyamán is számos fellebbezés érkezett a földosztó bizottságokhoz.

Természetesen a földosztás arányai a megye különböző pontjain különbözőek voltak. A megye déli részén különösen a hevesi és tiszafüredi járásban (a tiszafüredi járás 1949-ig Heves megyéhez tartozott)

elég bőven állt föld az igénylők rendelkezésére és a Tisza mentén szinte minden rászoruló igényét ki tudták elégíteni. Az egri és pétervásári járásban, vagy a füzesabonyi járás északi községeiben már korántsem volt ilyen kedvező a helyzet. Egyrészt a hegyes területen kevesebb volt a megművelhető mezőgazdasági terület, s így eleve kevesebb kerülhetett felosztásra is, másrészt a megye kiterjedt erdőségei is itt terülnek el, amit ugyan természetesen kisajátítottak a birtokosoktól, de ezek a törvény értelmében állami kezelésbe kerültek.

Amíg a megye alföldi részein a felosztott föld átlaga 4—8 katasztrális holdig terjed, a hegyes, dombos területen az átlag csak 1—2 hold és még így is nagyon sok rászoruló igényét nem tudták kielégíteni. Természetesen a rászorultság mértéke és a családtagok száma is megszabta a juttatott föld nagyságát. Tiszafüreden 8 hold volt a felosztott föld átlaga (6 500 : 801), Tiszanánán 6—7 hold (3 700 : 625), a még ugyancsak alföldi fckvésű Egerfarmoson 933 holdat osztottak fel 250 igénylő között, itt az átlagos földnagyság nem egészen 4 hold volt [25]. A már földdel rendelkező törpebirtokosok természetesen általában kevesebbet kaptak, mint az agrárproletárok.

Heves megyében a földreform végrehajtásával kapcsolatban a földalap céljaira igénybevettek 160 505 katasztrális hold földet. Ennek nagyrésze megváltás útján került kisajátításra, kisebb részét 9 690 holdat pedig népellenes elemektől kobozták el. A kisajátított földterületből 72 414 holdat felosztottak 24 491 igényjogosult között, 20 109 hold községi tulajdonba, 63 719 hold pedig állami tulajdonba került. A felmerülő panaszok orvoslására 4 263 holdat tartalékoltak. Az összes földigénylők száma 35 840 volt, tehát 11 349 földigénylő nem részesült juttatásban. Összesítve a kisajátítás és földosztás eredményeit a következő képet kapjuk: [26].

A földalap céljaira igénybe vétetett:

a) elkobzás útján	9 690 kh.	5,4 százalék
b) megváltás útján	147 815 kh.	92,9 százalék
c) kincstári tulajdon	3 000 kh.	1,7 százalék
összesen:	160 505 kh.	100,0 százalék

A földreform során felhasználásra került:

a) földosztás 24 491 igénylőnek	72 414 kh.	45,1 százalék
b) községi tulajdonba került	20 109 kh.	12,5 százalék
c) állami tulajdonba került	63 719 kh.	39,7 százalék
d) tartalékban maradt	4 263 kh.	2,7 százalék
összesen:	160 505 kh.	100,0 százalék

Juttatásban részesült	24 491 fő	68,4 százalék
Juttatásban nem részesült	11 349 fő	31,6 százalék
összesen:	35 840 fő	100,0 százalék

A községi tulajdonba került területnek jelentős része (14 412 kh.) [27] közlegelő céljára szolgált, az összes igénybe vett földterület 29,7 százaléka pedig állami kezelésbe került. Az állami kezelésbe vett területből 60 110 kat. hold erdő volt, [28]. a fennmaradó több mint 3 500 kh. nagyrésze pedig ártéri terület. Az összesítésből kitűnik az is, hogy 11 349 fő, a földigénylők 21,6 százaléka nem kapott földet. Itt végeredményben a kiterjedt erdőség akadályozta meg az igények nagyobb mértékű kielégítését. A földnélkül maradtak egyrésze viszont telepítés következtében földhöz jutott az ország más vidékein felosztásra kerülő, ritkábban lakott nagybirtokokon. Heves megyéből 1 549 család jelentkezett településre 3 679 családtaggal [29]. A családtagok alacsony számából arra következtethetünk, hogy főleg a fiatal házaspárok vállalkoztak a településre. Bodonyból pl. 300 fiatal pár települt Besnyőre, ahol a felszabadulás előtt mint summások keserves napokat töltöttek el a nagybirtokon [30].

Kétségtelen, hogy a földreform minden radikalizmusa ellenére sem oldotta meg az egész parasztság felemelkedésének a kérdését. A parasztságnak egy jelentős része, — még azoknak egyrésze is, akik juttatásban részesültek — továbbra is nyomorgott és ki volt szolgáltatva a gazdag-paraszti kizsákmányolásnak. Ezeknek a problémáját majd csak a szocialista iparosítás megindulása, illetve a termelészövetkezeti mozgalom kibontakozása oldotta meg.

Az 1945-ös földreform azonban ennek ellenére igen jelentős volt a parasztság életében. A falu polgári demokratikus forradalmát jelentette ez, amely nélkül a szocialista forradalomra való átmenet nem lett volna lehetséges. Meg kellett előbb semmisíteni a kapitalista nagybirtokot ahhoz, hogy helyükön a dolgozó parasztság önkéntes szövetkezése útján kialakulhassanak a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek. A földosztás országos méretekben százezreket emelt ki a nincstelenségből és tett kisbirtokossá. Heves megyében 2 978 gazdasági cseléd, 9 258 mezőgazdasági munkás, 10 948 törpebirtokos és 1 307 kisbirtokos kapott földet a földosztás alkalmával [31]. A kiosztott földterület az egycs kategóriák között a következőképpen oszlik meg:

0—5 holdig terjedő területet kapott:

	személy [33].	kat. hold [32].	átlag kh.
mezőgazdasági cseléd	1 806	5 666	3,1
mezőgazdasági munkás	8 200	29 433	3,6
törpe- és kisbirtokos	11 294	13 190	1,1

5 holdnál nagyobb területet kapott:

mezőgazdasági cseléd	1 172	8 206	7,0
mezőgazdasági munkás	1 058	11 136	10,1
törpe- és kisbirtokos	961	5 477	5,5

Amint a táblázatból kitűnik, a földosztás során több mint 12 000 törpe- és kisbirtokos is juttatásban részesült. Ezeknél a meglévő földte-

rületek kiegészítése ténylegesen azt jelentette, hogy főleg az 5 holdnál nagyobb területet kapott kisbirtokosoknál jelentős középparasztosodási folyamat indult meg. Ezek a már régebben is földdel, esetleg jószágállománnyal rendelkező kisbirtokosok jobban ki tudták használni a földreform adta lehetőségeket, mint azok az agrárproletárok, akik addig semmiféle mezőgazdasági felszereléssel nem rendelkeztek.

A földosztással jelentősen megváltozott a falvak arculata. A földbirtokos réteg teljesen eltűnt, s helyét a falu életében a gazdagparasztság foglalta el. A megye északi részén ez valóban így is történt. A megye déli, sík területén viszont, ahol a földosztás sokkal nagyobb mértékű volt, mint a hegyvidéki részeken, a földosztással a gazdagparasztság elvesztette a kizsákmányolható olcsó munkaerő jelentős részét. Földjének egy részét ugyan egyelőre még cserenapszám alapon meg tudta műveltetni, jelentős rész azonban parlagon maradt. Tiszanánán pl. a 10 ezer holdnyi parasztföldből 1944-ben 4 000 hold volt a gazdagparasztság kezén. A földosztás után ennek kb. egynegyedét megművelte maga a nagygazda a földhözjuttatottak cserenapszámának segítségével, felét felesbérletbe adta régi kisparasztoknak és középparasztoknak, s még így is mintegy 8—900 hold megműveletlen maradt. Pillanatnyilag tehát az igaerővel és gazdasági felszereléssel bővebben rendelkező középparasztság lett a falu vezetője. Kihasználta a földhözjuttatottak jószághiányát arra, hogy cserenapszámukkal megművelje a kulákoktól bérelt földet is [34].

A földosztás formai lebonyolítása után a parasztság legfontosabb feladata a termelés megindítása volt a birtokba vett területeken. A termelés biztosítása azonban szinte emberfeletti munkát követelt a földhöz juttatott parasztságtól. Az igaállatok egyrészét a menekülő fasiszta csapatok magukkal vitték, egyrésze pedig a hadműveletek következtében megsemmisült. A kiosztásra kerülő nagybirtok jószágállományánál sem volt jobb a helyzet, s így a földosztás során igaállatot csak igen kismértékben tudtak a földigénylőknek juttatni. A mezőgazdasági munkákat tehát úgy kellett megindítani, hogy a földhözjuttatottak többségének kéziszerszámon túlmenően semmilyen mezőgazdasági felszerelése nem volt.

Ebben a nehéz helyzetben a Vörös Hadsereg Parancsnoksága sietett a parasztság segítségére. 1945 tavaszán a mezőgazdasági munkák beköszöntével a szovjet tulajdonban lévő igaállatok nagyrészét használatra átengedték a jószágállománnyal nem rendelkező parasztok számára. Április közepén a Ludas községben lévő 300 lovat osztották ki a parasztságnak [35]. majd május elején még újabb 600 lovat engedtek át használatra [36]. Ugyancsak 1945 tavaszán permetező és más növényvédőszer is adott a Vörös Hadsereg Parancsnoksága a megye parasztságának, hogy a gyümölcsstermelés a háborús viszonyok ellenére is kielégítő legyen [37].

Azokon a helyeken, ahol a Községi Földigénylő Bizottság, vagy a Nemzeti Bizottság forradalmi volt, magában a községben is igen sokat tudtak tenni a mezőgazdasági termelés megindítása érdekében. Sa-

rudon pl. a jegyző jelentése szerint, az uradalom felszerelését szövetkezeti alapon átvették a földhözjuttatottak. „Jelentem, hogy a gépek és gazdasági eszközök felett a földhözjuttatottakból alakított földműves-szövetkezet rendelkezik, amely azokat egyes igénylőknek az igénylés és szükséglet sorrendjében rendelkezésre bocsájtja. Az átadásra vonatkozóan jelenthetem, hogy a gazdátlanul maradt uradalom gazdasági felszerelését automatikusan átvette a rajta élő mezőgazdasági munkásság és azt tulajdonul igényelte a földhözjuttatottak szövetkezete részére” [38].

A vetőmaghiány is nem egyszer akadálya volt a termelés megindításának. A Heves megyei Földhivatal 1945 június 30-i beszámoló jelentése megállapítja, hogy „a vetőmagvakkal is nagyobb bajok voltak. Ezeknek nagyrésze a hadműveletek során elpusztult és az itt-ott lévő fölös készletek a szállítási eszközök hiánya miatt elszállíthatók nem voltak arra a helyre, ahol fel lehetett volna használni” [39]. Ugyanez a jelentés megállapítja azt is, hogy a „vetőmag hiánya miatt a szántóföldek egyrésze műveletlen maradt”.

A kisajátított uralkodó osztály tagjai, vagy megbízottjai is igyekeztek nehézséget okozni a termelés megindításánál. Megkísérelték a magtárakban lévő terményt elszállítani, hogy kihasználva az inséges időket leketepiacon értékesítsék azt. Azokon a helyeken azonban, ahol erős Nemzeti Bizottság, vagy erős kommunista pártszervezet volt, a reakciónak ez a számítása nem vált be, hanem a magtárakban lévő terményt a község lakossága részére, vagy más községi célra lefoglalták. Március 21-én pl. a recski Nemzeti Bizottság tudomására jutott, hogy a laki birtok magtárából a jószágigazgató 12 mázsa búzát, bükkönnyt és here magot akar elszállíttatni. A Nemzeti Bizottság megtiltotta a termény elszállítását, a magtárat pedig lefoglalta [40].

Az egerszalóki Nemzeti Bizottság, mivel a harcok következtében a község középületei tönkrementek elhatározta, hogy a káptalani uradalom magtáraiban lévő nagymennyiségű terményt a község céljaira kisajátítja. A Nemzeti Bizottság igen helycscn indokolja meg határozatát: „Mivel nyilvánvaló, hogy országunkat a társadalmunkban uralkodó feudális nagybirtokrendszer vitte bele a még most is dúló háborúba, azért jogosan elvárhatja a lakosság a nagybirtoktól, hogy itt-ott orvosolja a háború következményeképpen ráncszakadó országos szerencsétlenséget” [41].

Azokon a helyeken viszont, ahol a Nemzeti Bizottságok nem örködték eléggé a község érdeke fölött, a reakciós elemek vagy megszerzték maguknak a raktárakban lévő terményt, vagy megsemmisítették. Egerfarmoson a Futura raktárában állt 1946 elején több vagon kukorica, ebből mintegy 38—40 mázsa februárra megpenészedett, mivel ismeretlen egyének az ablakon keresztül meglocsolták [42]. Ezáltal ha nem is tudták a kukoricát a maguk számára megszerezni, de lehetetlenné tették felhasználását.

1945 folyamán még a földosztás befejezése után is kísérletezett földreformellenes propagandával a földesúri reakció. Továbbra is a föld-

reform ideiglenes jellegét hangoztatták és így próbáltak zavart keltetni. Az alispán 1945 júniusában körrendeletet adott ki, amelyben felhívja a községi előljáróságok figyelmét a reakció megerősödésére. „A suttogó antidemokratikus propaganda látván a jobboldali remények letörését, most egy utolsó lélekmérgező munkával próbálkozik. Azt igyekszik elhitetni a néppel, hogy a földosztás csak átmeneti jellegű, s utána vagy a régi birtokosoknak, vagy másoknak át kell adni a földet” [43]. A reakció ilyen irányú mesterkedését alátámasztotta az a körülmény, hogy a földhözjuttatottak a földosztással egyidőben nem kapták meg a birtoklevelet. 1945 nyarán, hogy a földhözjuttatottak helyzetét megszilárdítsák és a reakció propagandahadjáratát leszereljék, megkezdték a birtoklevelek kiosztását. 1945 július 14-ig 1825 újgazda kapta meg birtoklevelét, s ezzel jogilag is tulajdonába ment át a kapott földterület [44].

A Községi Földigénylő Bizottságok a földreform lebonyolítása után nem szüntették be működésüket, hanem továbbra is igyekeztek támogatni a földhözjuttatottak munkáját. Örködték afölött, hogy a kapott földet mindenki megművelje, s lehetőleg ne maradjon vetetlen föld a községek határában. Gondoskodtak arról is, hogy az újgazdák számára mezőgazdasági tanfolyamokat szervezzenek. 1945 folyamán a járási székhelyeken az állami szervekkel összefogva több ilyen tanfolyam működött [45]. Ugyancsak az állami szervekkel együtt igyekeztek segíteni az állathianyón is. Terményért cserébe a Dunántúlról igásállatokat, Békés és Bihar megyékből pedig sertéseket igyekeztek beszerezni.

Érdekes és említésre méltó, hogy a megye földhözjuttatott paraszt-ságának egy része már a földosztás idején felvetette a szövetkezeti gondolatnak valamilyen formáját. Nem teljes és pontos adatok szerint már 1945-ben számos falusi szövetkezet jött létre. Volt közöttük olyan, amely kimondottan termelőszövetkezet volt, másoknál viszont a szövetkezet jellegét nem lehet meghatározni. Egerben 1945-ben a földreform során közös gazdaságot szerveztek a volt gazdasági cselédek „Egri Földhözjuttatottak Szövetkezeté” néven, amelynek 67 tagja volt [46]. A Megyei Földhivatal 1945 júniusi helyzetjelentése is azt állapítja meg, hogy „különösen jó példával járnak elől a szorgalmas és szakertő munkában a volt mezőgazdasági cselédek. Ezek mindenütt példaadó munkát végeznek, nagyon sok helyen földművesszövetkezetbe tömörülnek (Dinyéshát pusztán nagyon szép) és mintaszerűen munkálják a nekik kiosztott földeket” [47].

A Megyei Földbirtokrendező Tanács és a Földhivatal nem szorgalmazták különösebben a szövetkezetek megalakulását, csupán felhívták a földhözjuttatottak figyelmét a szövetkezeti gazdálkodás előnyeire. A Földhivatal 1945. június 30-i beszámoló jelentése megállapítja, hogy „a juttatottak nem idegenkednek a szövetkezeti alapon való juttatástól, s belátják, hogy a megváltott ingatlanok gépi berendezési eszközeit csak így tudják hasznukra fordítani” [48].

Különösen a nagyobb gyümölcsösöknél volt jelentős a szövetkezeti juttatás, ahol a szakszerű kezelés elengedhetetlen feltétele a jó termés-

nek. A Megyei Földbirtokrendező Tanács 2490/1945 számú véghatározatával szövetkezeti alapon való kezelésre Egerbaktán 120 hold, Demjénben 60 hold, Egerben 70 hold, Fedémesen 56 hold, Makláron 20 hold, Szarvaskőn 18 hold és Füzesabonyban 16 hold gyümölcsöst juttatott az igénylőknek [49].

Több községben az uradalmi felszerelés használatára, géphasználatra alakult meg a szövetkezet. Más helyeken az uradalomban lévő ipari üzemeket vették szövetkezeti tulajdonba. Általános jelenség volt, hogy az egykori gazdasági cselédek saját elhatározásukból üzemképes állapotba hozták az uradalmi szeszfőzdeket és szövetkezeti alapon megkezdték üzemeltetésüket. Csány községben a Szigeti-féle uradalomban a mezőgazdasági cselédek kijavították és üzembe helyezték a szeszfőzdet. A Megyei Földbirtokrendező Tanács kérelmükre szövetkezeti tulajdonná nyilvánította és hét tagú vezetőséget jelölt ki az üzem élére. Erdőtelken is hasonló volt a helyzet [50].

A szövetkezeti gondolat tehát a parasztság legforradalmibb elemeinél — elsősorban a volt gazdasági cselédeknél — már a felszabadulással egyidőben jelentkezett. Anélkül, hogy hivatalos szervek részéről komolyabb propagandamunka indult volna meg, 1946 márciusáig 49 szövetkezet alakult a megyében [51], s ez már a szocialista fejlődés első lépéseit jelentette a parasztság életében.

* * *

1945 nyarán a földbirtok felosztása lényegében befejeződött. A parasztság Dózsa óta folyó nagy pere lezárult, s a dolgozó parasztság megtehette az első lépéseket a felemelkedés felé. A megdöntött nagybirtokosztály azonban 1945-ben még nem adta fel teljesen a küzdelmet. 1945 őszén a kiscgazda párt választási győzelme után harcot indított a földreform eredményei ellen. 1945—46 telén megindultak a földbirtokvisszaszerző perek, s a földbirtokosok mindent elkövettek, hogy a parasztságot megfosszák földjétől. Ebben a küzdelemben a kommunista párt mögé sorakozott fel a dolgozó parasztság, hogy megvédje érdekeit. 1946 februárjától fokozatosan kibontakozott a baloldali erők ellentámadása, mely a reakciós erőket meghátrálásra kényszerítette. A harc azonban véglegesen csak 1948-ban dőlt el, amikor a szocialista forradalom győzelme végkép megsemmisítette a reakció minden reményét.

JEGYZETEK ÉS IRODALOM:

- [1] Magyar Statisztikai Közlemények 102. sz. kötet: Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben birtoknagyságcsoporthoz szerint. — Közli: Kerék Mihály: A magyar földkérdés. Bp. 1939. 304. old.
- [2] Kerék: i. m. 453. old.
- [3] Kerék: i. m. 449. old.
- [4] Kerék: i. m. 448. old.
- [5] Kerék: i. m. 435. old.
- [6] Számvetés az MSzMP kongresszusa előtt. A Közp. Stat. Hiv. Heves megyei Igazgatóságának kiadványa, Eger, 1959. 63. old.

- [7] Igazság, 1945. február. 15. (Idézi: M. Somlyai Magda: Az 1945-ös földreform néhány kérdéséről c. cikkében. Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből c. kötet. Bp. 1955. 253. old.
- [8] Igazság, 1945. március 8.
- [9] Igazság, 1945. március 22.
- [10] Egri Állami Levéltár (EÁL) Nemzeti Bizottsági iratok A (1b) 1945. márc. 3.
- [11] EÁL. NB. ir. A. (1b) 1945. márc. 10. (Lásd: M. Somlyai M.: i m. 252. oldal)
- [12] EÁL. NB. ir. A. (1b) 1945.
- [13] Ugyanott.
- [14] Igazság, 1945. ápr. 3.
- [15] EÁL. Megyei Földhivatal iratai. Levelezés 1945/46/20.
- [16] EÁL. Megyei Földhiv. ir. 1945. ápr. 29.
- [17] EÁL. Megyei Földhiv. Egri KFB. iratai 1945. aug. 8.
- [18] EÁL. Megyei Földhiv. iratai 1947. márc. 7.
- [19] EÁL. Megyei Földhiv. Besenyőtelki KFB. iratai 1945 jún. 13.
- [20] EÁL. Megyei Földhiv. Egri KFB. iratai 1945 júl. 19.
- [21] EÁL. NB. ir. A/1b/813/1945.
- [22] Jacsó Józsefné: Amit a mesekő mesél. Falunk 10 éve c. kötet. Szikra. 1956. 62. old.
- [23] Igazság, 1945. ápr. 12.
- [24] Márkus István: Egy falu a háromezer közül. Csillag, 1954. V. 904. old.
- [25] EÁL. Egerfarmos községi iratai 237/1946.
- [26] EÁL. Megyei Földhiv. ir. 1939/1945.
- [27] EÁL. Letét 2180. Alisp. jelentés 1946. ápr
- [28] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok. 1945. dec. (Ügyforgalmi jelentés.)
- [29] EÁL. Megyei Földhiv. ir. 1945. jún. 30.
- [30] Népszerűség. 1960. szeptember 23.
- [31] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok. 1945. jún. 30.
- [32] EÁL. Megyei Földhiv. ir. Adatszolg. csomó. 1945. júl. 14.
- [33] A hivatalos iratokban szereplő személyek száma nem elfogadható adat. Számszerűen jóval kevesebbet mutat ki és így megtörténik, hogy egyes kategóriáknál 20 holdas átlagos földjuttatás adódik. Az általam közölt adatok saját számításra alapulnak és csak hozzávetőlegesek.
- [34] Márkus István: Egy falu a háromezer közül. Csillag 1954. máj. 905. old.
- [35] Igazság, 1945. április 29.
- [36] Igazság, 1945. május 6.
- [37] Igazság, 1945. ápr. 26.
- [38] EÁL. Megyei Földhiv. ir. 1945. júl. 20.
- [39] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok, 1945. jún. 30.
- [40] EÁL. NB. iratok. A/1b/1945.
- [41] EÁL. NB. iratok. A/1a/1945.
- [42] EÁL. Egerfarmos községi iratok, 239/1946.
- [43] EÁL. Megyei Földhiv. ir. 1945. júl. 2.
- [44] EÁL. Megyei Földhiv. ir. Adatszolg. csomó. 1945. júl. 14.
- [45] EÁL. Letét 2180. Alisp. jelentés. 1946. ápr.
- [46] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok. 1945. máj. 28.
- [47] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok. 1945. jún. 24.
- [48] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok. 1945. jún. 30. (Beszámoló jelentés)
- [49] Ugyanott.
- [50] Ugyanott.
- [51] EÁL. Megyei Földhiv. Elnöki iratok. 1946. márc. (Ügyforgalmi jelentés.)